

A fantázia szerepe a szexuális emberölésekben

LEHOCZKI Ágnes¹

A szexuális emberölés a szexuális agresszió legextrémebb és igen ritka formája. Számos esetben az ilyen cselekmények szinte egyenes következményei és kiterjesztései a tettes fantáziavilágának. A tanulmányban a fantázia által betöltött szerepet vizsgáljuk meg szexuális emberölést elkövető személyek életében és cselekményében. A deviáns szexuális fantázia kialakulását és funkcióit, és a fantáziálástól a cselekményig vezető utat részletezzük. Végül arra világítunk rá, hogy mindezek az ismeretek hogyan hasznosíthatók a profilalkotásban és a büntetés-végrehajtásban.

Kulcsszavak: emberölés, fantázia, szexuális emberölés, pszichológia, profilalkotás, büntetés-végrehajtás

A szexuális emberölés a szexuális agresszió legextrémebb és igen ritka formája. Olyan szándékos emberölést tekintünk szexuális emberölésnek, amikor az emberölés elkövetése során az elkövető részéről megjelenik valamilyen szexuális magatartás,² vagy amikor valamilyen szexuális elem alapozza meg azt a folyamatot, amely az emberöléshez vezet.³ Ezek a meghatározások a szexuális elemet illetően meglehetősen tág teret hagynak az értelmezésnek, felismerve azt, hogy a szexualitás, erotizált magatartás megragadása sokszor nem könnyű – megjelenhet a cselekmény előtt, alatt és után, nyíltan vagy szimbolikusan, exploratív tevékenységben és még számos formában.⁴

A szexuális emberölést kutatók körében teljes az egyetértés abban, hogy az ilyen cselekmények nem izolált események a tettes életében, hanem szinte egyenes következményei és kiterjesztései a tettes fantáziavilágának.⁵ Az erőszakos szexuális bűncselekményt elkövető férfiak igen nagy hányada számol be kiterjedt fantáziavilágról és deviáns szexuális fantáziákról, valamint a populáció 75-80%-ában bizonyított a támadáshoz kapcsolódó, agresszív szexuális fantáziák jelenléte.⁶ A szexuális emberölést – különösen sorozatosan és szadisztikus formában – elkövető személyek esetében a kutatók még ennél is magasabb, akár 86-95%-os arányt feltételeznek.⁷ Ennek ellenére

¹ LEHOCZKI Ágnes bv. órnagy, szakoktató, kiemelt főreferens, NKE Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék, PhD-hallgató, PTE Pszichológia Doktori Iskola
Ágnes LEHOCZKI correctional major, teacher, clinical psychologist, NUPS Faculty of Law Enforcement, Department of Corrections, PhD student, University of Pécs, Psychology Doctorate Course
orcid.org/0000-0003-1885-5288, lehoczki.agnes@gmail.com

² Meloy (2000) 2.

³ Douglas et al. (2006) 212,

⁴ Meloy (2000) 2.

⁵ Anderson (1994) 16.

⁶ Gee-Ward-Eccleston (2003) 317.

⁷ Burgess et al. (1988) 278.; Prentky et al. (1989) 890.

nem általánosíthatók minden egyes elkövetőre az alább írtak, ráadásul igen nagy a változatosság abban, hogy a fantáziában egy részletes forgatókönyv szerepel, vagy esetleg csak homályos képek, érzetek törnek be időnként a képzetáramlásába. Emellett a fantáziavilág többnyire rejtett, és csak a cselekmény után kerül felszínre, gyakran pedig akkor sem, mert az elkövető megőrzi magának privát belső világát.⁸

Ahogy azt látni fogjuk, az ilyen elkövetők esetében a fantáziaműködés két sajátosságának van kiemelt jelentősége. Az egyik a fantáziálás kiterjedtsége,⁹ amely a diszszociáció jelenségével párosulva kettős életvezetést és akár a realitástól való elszakadást is eredményezhet. A másik az, hogy a fantázia funkciói az elkövetőnél sem mások, mint a nem elkövetőknél, azonban ezeket a funkciókat elsődlegesen a deviáns, erőszakra, hatalomra, kontrollra fókuszáló szexuális fantáziálással képes betölteni, illetve a szokásos, elsősorban nárcisztikus fantáziatémák¹⁰ a szexualitással kapcsolódnak össze.

A szexuális emberölés ugyan valóban ritka jelenség,¹¹ mégis indokolt a mélyebb tanulmányozása. Mivel az ilyen jellegű cselekmények internális meghatározottságúak, az elkövető deviáns szexualitásában gyökereznek, a kompulzivitás és a sorozatosság kialakulásának esélye nagy.¹² Az itt összegyűjtött ismereteket elsősorban két rendészeti terület hasznosíthatja: az egyik a kriminalisztika és ezen belül a bűnügyi profilalkotás, a másik a büntetés-végrehajtás.¹³

A tanulmányban ezért a fantázia, és különösen a deviáns szexuális fantázia szexuális emberölést elkövető személyek életében és cselekményében betöltött szerepét igyekszünk a lehető legalaposabban körüljárni. A szexuális fantázia, majd a deviancia tárgyalása után annak kialakulásáról írunk. Ezt követően a deviáns szexuális fantázia funkcióit részletezzük. Ezután a fantáziálástól a cselekményig, majd a bűnismétlésig vezető utat kíséreljük meg felrajzolni. Végül arra világítunk rá, hogy mindezek az ismeretek hogyan hasznosíthatók a profilalkotásban és a büntetés-végrehajtásban.

A szexuális fantázia

A fantázia a képzelet elemeinek szabad csapongása, és ezek összekapcsolódása a valóságban nem létező, komplex elemekké.¹⁴ A fantázia képeket, hangokat, belső párbeszédet, érzelmeket és testi érzeteket is magába foglalhat.¹⁵ Ezen belül a szexuális fantázia bármilyen mentális kép, amely szexuálisan izgató vagy erotikus az egyén számára, és amelyet az egyén szándékosan kontrollál. Más elképzelések a szexuális fantáziát olyan folyamatként ábrázolják, amelyben az egyén a külső világ felé irányuló igényeit

⁸ Meloy (2000) 16.

⁹ Ressler et al. (1992) 34.

¹⁰ Raskin–Novacek (1991) 497.

¹¹ Pontos számok a gyakoriságot illetően – éppen a jelenség nehéz meghatározhatósága miatt – nem állnak rendelkezésre. Meloy (2000) 3.

¹² Turvey (1995); Kocsis (2006) 80.; Meloy (2000) 8.

¹³ Ruzsonyi (2016) 49.; Coupe (2003) 62.

¹⁴ Dietz–Hesse (1975) 106.

¹⁵ Singer (1975) 4.

visszavonja, és fókuszra a saját belső világára szűkül. Ezáltal egy kidolgozott, és emocionális töltéssel rendelkező mentális képet alkot, amely a nappali álmodozásban gyökerezik, és megteremti vagy fokozza a szexuális arousalt.¹⁶ A fantáziálás a normál szexualitás részét képezi, egyes nézetek szerint szexualitás lényegében nincs fantáziálás nélkül.¹⁷ A fantáziának azonban fundamentális szerepe van a normál szexualitástól való extrém deviációk kialakulásában is.¹⁸

Az általános szexuális fantáziától eltérően a deviáns szexuális fantáziák olyan témákat tartalmaznak, amelyekben a szándékos fájdalomkötés szexuálisan agresszív módon szerepel, vagy amelyekben illegális (például nemi erőszak, és gyermek elleni szexuális támadások) és/vagy szociálisan marginális magatartások ábrázolódnak.¹⁹ Sok szexuálisan nem agresszív személynek – férfiaknak és nőknek – is vannak fantáziáik szexuálisan erőszakos helyzetekről. Így felmerül a kérdés, hogy ezek egyáltalán deviánsnak tekinthetőek-e. A kutatók szerint mivel az ilyen szexuális fantáziákat tápláló személyek többsége nem vágyik ezeket cselekvésbe átültetni, a „deviáns szexuális fantázia” megnevezés talán nem alkalmas jelző. Ezért újabban a „támadási fantázia” kifejezés került használatba, megkülönböztetendő a szexuális támadók körében evidens fantáziákat a nem erőszakos populáció hasonló jellegű szexuális fantáziáitól. Ezen belül a támadásra irányuló fantáziák lehetnek általánosak, vagy specifikusak – ez utóbbiak azok, amelyek a cselekmény konkrét jellemzőit tartalmazzák.²⁰

Az abnormalitás meghatározásában fontos szempont továbbá, ha nincs szexuális funkcióképeség a deviáns stimulus és fantázia hiányában. A deviancia az abnormalis szintet tehát akkor lépi át, amikor a szexuális funkcionáláshoz, arousalhoz és kielégüléshez feltétlenül szükséges a deviáns tematika.²¹ A szexuális emberölést elkövető személyeknél ennek megfelelően gyakran figyelhető meg szexuális diszfunkció.²²

A deviáns fantáziavilág kialakulása

A deviáns szexuális fantáziavilág kialakulásának két fő csomópontja van: a kisgyermekkor és a kamaszkor. Mindkét időszakban a fantáziálás fő megküzdési mechanizmusként való beépülése és automatizmussá válása, akár a realitás rovására is, valamint a deviáns tartalmak megjelenése a két jelentős fejlemény. A felnőttkori szexuális fantázia lényegi vagy „mag” tematikájának anyaga kisszámú, az élet korai szakaszában

¹⁶ Szexuális izgalom (Buda, 1994) 194.; Gee–Belofastov (2007) 50.

¹⁷ Holmes–Holmes (2009) 6.

¹⁸ Hickey (2005) 47.

¹⁹ Lásd parafilák – Turvey (1995); Purcell–Arrigo (2006) 16. „A szexuális késztetés minőségi zavaraiaként jellemezhetjük a parafilákat, amikor is a nemi vágy nem az eredeti biológiai célra irányul, hanem más személyre vagy tárgyra, amely nemegyszer a közérkölc szabályaiba ütközik vagy akár a jog által is szankcionált cselekménynek minősül.” (Tringer, 2011, 152.) A sadizmus esetében például a fantáziálás olyan képek körül szerveződik, amelyek a másik személy feletti dominancián, degradáláson vagy fájdalomkötésen keresztül megvalósuló kontrollérvéssel jellemezhetők, és amelyek célja a mentális és szexuális örömmérsés és szexuális arousal előidézése (Gee–Belofastov, 2007, 51.).

²⁰ Gee–Belofastov (2007) 58.

²¹ Purcell–Arrigo (2006) 17.

²² Pokel (2000) 36.

megalapozott téma körül szerveződik. Előfordul azonban, hogy ezek traumatikus szexuális tapasztalatokra, vagy fokozott érzelmi töltéssel párosuló szexualizált környezeti hatásra adott válaszként fejlődnek ki.²³

A gyermekkori fejlődésben kiemelt fontosságú a biztonságos kötődés, a jól definiált és biztos szelf-érzet kialakulása, az intimitás, a teherbíró kapcsolódás.²⁴ Traumatikus életesemények vagy szülői bánásmód hatására ezek sérülnek. Az ilyen esetek során a gyermek a durva, tolerálhatatlan valóság elől való menedékként használhatja a fantáziát.²⁵ A fantáziavilágban kompenzálja magát a realitásért, az elnyomott vagy negatívan konstruált identitásért, egy olyan világba lépve át, ahol a félelmei fölött kontrollt tud gyakorolni, és áldozati szerep helyett aktív szereplővé válhat, az események elszívása helyett kontrollt gyakorolhat.²⁶ Így egy olyan fantáziavilág jön létre, amely biztonságos privát világgá válik a számára. Egyre inkább begyakorlódik és automatikussá válik a fantáziába menekülés megküzdésként való használata, amelynek fókuszába az agresszió, a dominancia és kontroll, a hatalom, bántalmazás, bosszú és a másik megálázása kerül.²⁷

A bántalmazás kezdetekor betöltött életkor, a bántalmazás időtartama és az elszívott erőszak foka funkcionális kapcsolatban állhat annak valószínűségével, hogy szexuálisan deviáns anyag emelődik be a fantáziába. Fontos tényező az is, ahogyan a gyermek a bántalmazást észleli és értékeli. Akinek ezek az élmények pozitív érzésekkel (is) összekapcsolódtak, azoknál jóval valószínűbb a deviáns témák beépülése a későbbi fantáziálásba. Az erőszakos szexuális elkövetőknél általában van néhány központi, különösen izgatató fantáziatéma, vagy deviáns magtematika, amelyek itt, a korai években alakultak ki. Az elkövetők azonban a korai gyermekkorban többnyire még nem tapasztalnak támadással kapcsolatos szexuális fantáziákat. Egy kis részük azonban igen – ez utóbbi személyek azok, akik később jóval erőszakosabb, ragadozó jellegű, akár szadisztikus cselekményeket követnek el.²⁸

Fontos megjegyezni, hogy ennek ellenére nem minden abuzált személynek válik deviánssá a fantáziavilága. Továbbá nem minden olyan személynek vannak abuzív gyermekkori élményei, akik deviáns szexuális fantáziákkal bírnak. A deviáns fantázia internális, belső forrásokból is keletkezhet tisztán belső képalkotó folyamatok által, vagy olyan külső forrásokból, mint a korábbi szexuális tapasztalatok, modelltanulás, és a média – kiemelendő itt a pornográfia jelentősége.²⁹ Ennek tudható be az is, hogy a szexuális bűnelkövetők esetében a fantázia tartalma gyakran eltér az explicit, elhú-

²³ Gee–Belofastov (2007) 60.

²⁴ Protter–Travin (1987) 280.

²⁵ Az ilyen disszociatív működésmód vezethet el később a kettős életvezetéshez, és a szociális izolációhoz még társak jelenlétében is.

²⁶ Egy esemény által keltett distressz mértékének egyik legfontosabb tényezője a kontrollálhatóság – minél kisebb kontrollt élünk meg az adott helyzetben, annál nagyobb stresszt élünk át, és minél nagyobb a kontrollérzetünk, annál kisebb az átélt stressz. (Lazarus–Folkman, 1984, 170.)

²⁷ Gee–Belofastov (2007) 52.; Protter–Travin (1987) 285.; Purcell–Arrigo (2006) 118.

²⁸ Gee–Belofastov (2007) 52.

²⁹ Turvey (1995)

zódó, szexuálisan deviáns tapasztalatoktól, amelyeket először a korai gyermekkorban szenvedtek el, mivel a külső hatások ezeket is alakítják.³⁰

A következő csomópont a folyamatban a serdülőkor, hiszen ekkor robbanásszerű változások következnek be a szexualitásban, amelynek katalizátora a biológiai érés, és ennek hátterében a hormonális változások. Különösen fontos a tesztoszteronszint hirtelen, ugrásszerű megemelkedése, amely nem csak a biológiai érés serkentője, de az erotikus fantáziálás élénkségéért is felelős.³¹ A szexuális fantáziák a serdülőkorban egyre sűrűbbé és explicitebbé válnak, amikor a serdülő élményeivel és a fantázia használhatóságával kísérletezik.³² Ebben az időszakban igen nagy jelentőséget kap a fantáziálás mellett az ahhoz társuló maszturbáció. A kettő párosítása erősíti a szexuális izgalom és a specifikus nemi ingerek közötti reflexes kapcsolatot. A fantáziákban a valóságból átemelt képek, testformák, jellegzetességek, ingerkonstellációk is szerepelnek, amelyek az ismétlődő maszturbációs epizódokban mind erősebbek, határozottabbak lesznek. Emellett az egyén módosítani tudja a fantázia unalmassá váló, vagy nem stimuláló részeit, miközben a mentális reprezentáció legélvezetesebb részeit megtartja, ezzel egy erőteljesebb szexuális ingerként használható ábrázolást létrehozva.³³ Az ismétlések, és a szexuálisan izgató, orgazmushoz vezető aktivitások során az egyén korábban elszórt szexuális képei egy koherens szexuális fantázia-forgatókönyvvé állnak össze.³⁴ A maszturbációhoz kapcsolódó fantázia tehát tanulási folyamat, és a pozitív visszacsatolás révén elősegíti a jellegzetes nemi inger bevéődését.³⁵ Olyan esetekben azonban, amikor például a belső világ eleve erőszakos, a hatalom és dominancia köré szerveződik, a szexuális arousal és az orgazmus a habituális maszturbáció során agresszív, deviáns fantáziákhoz, és azok kognitív interpretációjához kondicionálódhat, amely azután deviáns szexuális arousal mintázatokat eredményezhet.³⁶

A maszturbációs fantáziák emellett a kapcsolati viselkedés képzeletbeli kipróbálásai.³⁷ Ezek az „előkészítő” fantáziák közelebb viszik az egyént ahhoz a ponthoz, ahol megkísérli a fantáziált forgatókönyvet átvinni a magatartásba,³⁸ valamint mélyen befolyásolják a partner kiválasztását.³⁹ Ugyanakkor a deviancia, valamint a szexualizált agresszió és ennek megnyilvánulásai nem támogatják a kortárs kapcsolatok kialakulását, ami elősegíti a szociális izolációt.⁴⁰ Mivel a kapcsolatokhoz való viszonyulás a deviáns fantáziákon alapul, valamint az elégtelen szexuális szocializáció, a sérült önérték, az izoláció, az elmaradt gyakorlás miatt a személy képtelen lesz a szexuálisan kívánatos partnereket adekvát formában megközelíteni. Az elégtelenség érzése elbátortalanítja,

³⁰ Gee–Belofastov (2007) 52.

³¹ Buda (1994) 75.

³² Gee–Belofastov (2007) 50.

³³ Buda (1994) 124.

³⁴ Gee–Belofastov (2007) 50.

³⁵ Buda (1994) 77.

³⁶ Gee–Belofastov (2007) 50.; Meloy (2000) 16.

³⁷ Buda (1994) 126.

³⁸ Gee–Belofastov (2007) 53.

³⁹ Buda (1994) 197.

⁴⁰ Meloy (2000) 16.

és tovább tereli az adekvát erotikus kapcsolatok kialakításától a fantáziavilág felé. A kapcsolatok is nagyrészt fantázián alapulók lesznek, végül a fantáziálás az egészséges személyes kapcsolatok helyettesítőjévé válik, amely a tettes emocionális stimulációját és nárcisztikus gratifikációját egyszerre szolgálja a kudarcos realitással szemben.⁴¹ A fantázia egy biztonságos és nagyon erős privát realitássá válik.⁴² Amikor a személy elmerül ebben a világban, ahol nem találkozik ítélezéssel, kritikával, elutasítással, amivel a külső világban viszont rendszeresen, akkor a fantáziavilág a partner feletti teljes uralom és kontroll köré fog szerveződni.⁴³ A maszturbáció, amely ezeket a fantáziákat kíséri, ismét tovább erősíti a kapcsolatot a deviáns inger és a kielégülés között, amely így egyre nagyobb teret nyer, végül pedig kizárólagossá válhat. A személy annyira elmerülhet a fantáziavilágban,⁴⁴ hogy a realitással való kapcsolatot is elveszítheti, a szexuális képek megvalósítása egyre sürgetőbbé válhat, az ezzel kapcsolatos gátlások lazulnak,⁴⁵ egyre közelebb kerülve az elkövetéshez.

Az adolescencia történéseinek fontosságát húzza alá az adat is, hogy az elkövetés ugyan csak a késői 20-as években éri el a csúcspontot,⁴⁶ de az agresszív, támadásra irányuló fantáziák és a szexuálisan erőszakos magatartás előfutárai már korábban megjelennek, Burgess, Hazelwood és munkatársaik⁴⁷ vizsgálata szerint – ugyan nagy szórással, de – átlagosan 16,9 éves korban, az emberölés előtt 10-15 évvel.⁴⁸

A fantázia funkciói az elkövetők számára

A legtöbb társadalomban a fantázia a menekülés vagy a szórakoztatás eszköze.⁴⁹ Adaptív kognitív folyamatnak tekinthető, amely a stresszel való megküzdést, az önértékelés fenntartását szolgálja,⁵⁰ időleges, és tudottan nem reális. Az elkövetők számára azonban a fantázia egy komplex, és parancsolóan sürgető tényezővé fejlődik, mígnem a vá-

⁴¹ Purcell–Arrigo (2006) 47.; Meloy (2000) 16.

⁴² Bader (2003) 23.; Singer (1975) 4.

⁴³ Purcell–Arrigo (2006) 43.

⁴⁴ Az 1. kutatási alany a következőket mondta a fantáziavilágáról: „én folyamatosan próbálok abban lenni, de itt erre sajnos nincs módomban. Kint ehhez nagyon jó volt sokat egyedül lennem. Nem tudom elviselni, hogy itt emberek közt kell élnem. Folyamatosan a másik világban próbálok lenni. Ott, a másik világban pont az ellentéte vagyok annak, aki valójában, nagyon jó képességeim vannak... amikor ebben a fantáziavilágban vagyok, akkor egyszerűen csak rá vagyok állva, csak történik. Ez nem hallucináció, mert tudom, hogy ez nem valóság, akkor is, amikor éppen benne vagyok. Ahogy jönnek a gondolatok, az olyan, mint valami perpetuum mobile, beindul a folyamat, és megy magától, nem lehet irányítani.” „Nem tudom, hogy fogom emberek közt leélni az életem, el nem tudom képzelni, most soha többet nem leszek egyedül, ó, de jó életem is volt nekem!”

⁴⁵ Purcell–Arrigo (2006) 60.

⁴⁶ Purcell–Arrigo (2006) 27.; „Amit csinálók, egyre jobban éri utol a fantáziámat, a jó egyre kisebb teret kap... de ez a fantázia nem most lett, a börtönben érte el ezt a szintet, ott csiszolódt ki... ott csak a rosszat látja az ember, nincsen jó.” (kutatási alany 2.)

⁴⁷ Hazelwood et al. (1988)

⁴⁸ Hickey (2005) 187.; „Biztosan volt már ilyen fantáziám 18-19 évesen is, csak akkor még nem konkrét személlyel kapcsolatban.” (kutatási alany 1.)

⁴⁹ Turvey (1995)

⁵⁰ Raskin–Novacek (1991) 497.

lasztott viselkedések központjává válik, és nem marad meg a rövid, realizálatlan mentális szórakozás szintjén.⁵¹

Gee, Ward és Ecclestone⁵² vizsgálatai szerint – amelynek során az eddigi elképzeléseket integrálták és rendszereztek – a (szexuális) fantáziának négy fő funkciója van az elkövetők számára: a szexuális arousal szabályozása, az érzelmi reguláció, a coping és a modellálás. Ezek természetesen nem csak az elkövetői populációban jelennek meg, azonban körükben bizonyos sajátosságokkal bírnak. A funkciók nem függetlenek egymástól, hanem dinamikus kölcsönhatásban működnek. Ezen túl a fantázia nemcsak a támadás(ok)hoz vezető folyamat egyik állomása, hanem struktúrája, tartalma és funkciója is változik annak megfelelően, hogy ebben a folyamatban a tettes hol tart, vagy hogy első cselekményről vagy ismétlődésről van-e szó.

A szexuális arousal szabályozása

A szexuális arousal szabályozásában a fantázia két funkciót lát el. Először is megteremti a szexuálisan izgatott állapotot, fiziológiásan előkészíti a szexuális aktivitást. Ennek megfelelően az e célt szolgáló fantáziálás a maszturbációt, konszenzuális szexuális aktivitást és valamennyi más szexuális aktivitást is megelőzi. Másodsor, a fantázia segít a már meglévő szexuális arousal fenntartásában és fokozásában. Ezáltal növeli a szexuális élvezetet, másrészt a személy közelebb kerül az orgazmushoz.⁵³ Ezek ugyanazok a funkciók, amelyeket a szexuális fantázia a nem elkövető populáció számára tölt be, a támadóknál azonban eltérő módon működnek. Egyrészt a fantázia magja, amely köré a fantáziában szereplő szcena szerveződik, és amely a fantázia igazán izgató voltát adja, nagy valószínűséggel deviáns szexuális téma. Másrészt a fantáziálásnak nagy szerepe van abban, hogy a támadás esetleg nemkívánatos részeit, izgalmat csökkentő realitását helyettesíti, vagy a konszenzuális aktust színezi át a deviáns vágyaknak megfelelően.⁵⁴ Ezenkívül a deviáns fantázia maszturbációval való rendszeres társulása csökkenti a gátlásos viselkedést, amely megkönnyíti a cselekvésbe való átemelést.⁵⁵

Az érzelmi reguláció

A fantázia az érzelmi életben mintegy biztonsági szelepként működik, amelyen keresztül csökkenthető a feszültség. Enyhíthető tehát a negatív érzelmek is, mint például a harag vagy a szorongás.⁵⁶

A deviáns szexuális fantázia az elkövető számára három úton tölti be érzelmszabályozó szerepét. Először is a fantázia az öningerlés útján a belső ingerszegény állapotot

⁵¹ Turvey (1995)

⁵² Gee–Belofastov (2007) 56.

⁵³ Gee–Belofastov (2007) 57.; Meloy (2000) 9.

⁵⁴ Gee–Belofastov (2007) 57.

⁵⁵ Meloy (2000) 9.

⁵⁶ Klinger (1971) 331.

vagyis az unalmat csökkenti, ezáltal megemeli a hangulatot. Másodszor a már meglévő pozitív érzelmi állapot vagy hangulat fenntartható a fantáziatévékenység segítségével. Legfontosabb azonban, hogy az általános életviteli problémák által keltett diszfóriás érzelmi állapot vagy a hangulat enyhítésének eszköze lehet.⁵⁷

Erőszakos szexuális elkövetők esetében stresszélmény után gyakoribb a szexuális fantáziálás, valamint az azt kísérő maszturbáció,⁵⁸ ugyanakkor kapcsolat van a maszturbációs aktivitás gyakorisága, és a magány, harag, elutasítottság, elégtelenség, depressziós és megalázottság érzései között.⁵⁹ Maga a cselekmény is gyakran kötődik a kétségbeesés, a reménytelenség, az izoláció érzéseihez, és mély depressziós állapothoz, valamint a tettes önértékelésének megrendüléséhez.⁶⁰ Úgy tűnik tehát, hogy az erőszakos szexuális elkövetők leginkább ezeket az érzéseket enyhítik a deviáns fantáziálással és maszturbációval.

Bekövetkezhet, hogy a fantázia ezen funkciójában elégtelenné válik – ekkor a tettesnek más megküzdési mechanizmusokat kell keresnie. Az egyik lehetséges alternatíva, amellyel élni tud, a fantáziák minőségi és mennyiségi eskalálódása, egyre erőszakosabb, stimulálóbb anyagok beemelése. Ez az eskalálódás többnyire implicit és a legtöbb tettes számára nem kontrollálható vagy meggátolható folyamat.⁶¹ Amikor már ez sem eléggé stimuláló vagy kielégítő a tettes számára, akkor megnyílik az út a fantázia kiélése, azaz a cselekmény megvalósítása felé.⁶²

Coping

A deviáns szexuális fantázia két módon segíti az elkövetőt a megküzdésben, mégpedig a kontroll érzésének megteremtésével, és a realitástól való menekülés eszközeként.⁶³ Turvey szerint⁶⁴ a kontroll olyan fontos a szexuálisan erőszakos, elsősorban a sorozatos elkövetők számára, hogy a támadások voltaképpen szinte mindig a támadó – mind a belülről, mind a kívülről származó, vélt vagy valós fenyegetések felett gyakorolt – megkérdőjelezhetetlen kontrollpozíciója köré szerveződnek. Voltaképpen a fantáziájában,

⁵⁷ Gee–Belofastov (2007) 56.

⁵⁸ Proulx et al. (1996) 279.

⁵⁹ McKibben et al. (1994) 572.

⁶⁰ Malmquist (2006) 42.; „... amikor jött az, hogy [a barátnőm] elmegy Pestre, három dologra gondoltam... az első, hogy be kellene fejezni, élni egyedül, vagy találni más... a másik, hogy majd megoldjuk valahogy... a harmadik hogy milyen sokan lelővik a barátnőjüket, aztán magukat, és hiába tudtam, hogy ez rossz, minél jobban nem akartam, annál jobban akartam... ha őszinte akarok lenni, [a barátnőm] a fantáziámban ott már nagyon sokszor megfulladt, vagy nem hogy megfulladt, lelőttem előtte, vagy hasonló...” (kutatási alany 2.)

⁶¹ Purcell–Arrigo (2006) 62.; „Nem hogy élénk a fantáziám, hanem gonosz, ami bennem gonosz, az mind a fantázia szüleménye, filmekből lestem el... a durva kifejezések nagyon megfogják a fantáziámat, például régen nagyon bántott, hogy egy tanárra azt mondták, hogy „egyél szart és dögölj meg”, vagy a cigányok mondták nekem, hogy „letépek a fél karod és azzal verlek agyon”, most meg már én is mondom, csak úgy, mert jó duma... és elképzelem magam, mindkét helyzetbe, aki ver abba is, akit vernek abba is... odabent [a fejemben] megy a párba], hogy miért is nem kellene rosszra gondolni, és foglalkoztat, hogy hogyan kezeljem de nem álmodozok róla, hanem állandóan próbálok nem gondolni rá, elfoglalni magam, és a munkába temetkezni... de mindig előjönnek a rossz gondolatok...” (kutatási alany 2.)

⁶² Ressler et al. (1992) 36.

⁶³ Gee–Belofastov (2007) 56.

⁶⁴ Turvey (1995)

és a fantáziának megfelelő cselekményben szerzi meg azt, ami mindennapi életéből hiányzik: a kontroll érzését, életének legalább egy aspektusa fölött, a szexualitás és végző soron a pszichoszexuális identitása terén. A támadás során úgy érezheti, hogy amit akar, kíván azt képes megszerezni, kompetens és potens, ami kompenzálja minden megélt szexuális vagy kapcsolati kudarcélményért.⁶⁵ Az elkövető a kontroll eléréséhez két módon használja a fantáziát. E két mód a torzítás és a manipuláció.⁶⁶

A torzítás elsősorban a fantázia tartalmának és kiélésének legitimitációjában valósul meg. Ennek egyik legfontosabb aspektusa az áldozat deperszonalizációja. A tettesnek a kiszemelt áldozatot, aki frusztrálja őt azzal, hogy nem elérhető számára, meg kell fosztania emberi mivoltától, fantáziájában gyűlöletes, megvetendő lényvé kell transzformálnia, hogy a cselekményt végre tudja hajtani ellene. Különösen igaz ez a szadistikus cselekményekre, ahol az áldozat szenvedése okozza az élvezetet a tettes számára. Az érzelmi kapcsolódás ugyanis gátolja az erőszakot, és az nehezebben hajtható végre, ha az elkövető nem egy olyan értéktelen lénynek látja az áldozatot, aki szinte csak azért létezik, hogy a nála felsőbbrendű tettes felhasználja a céljaira.⁶⁷ A manipuláció során az elkövető megváltoztatja az észlelt valóság elemeit. Ez lehet idealizálás, például az ideális partnerről való fantáziálás a cselekmény során. Lehet helyettesítés, amikor az észlelt történés tartalmát kicseréli egy fantáziatartalommal, például a támadásról fantáziál egy konszenzuális aktus közben. Ezek a mechanizmusok nagyban elősegítik a gátlások lazulását, majd megszűnését, a bűntudat legyőzését, ezért fontos lépcsőfokok a támadás létrejöttének folyamatában.⁶⁸

A fantázia megküzdésben betöltött másik funkciója a menekülés, mégpedig az elkövető aktuális helyzetének realitása elől. Ez akár a valóságtól való elszakadásig terjedhet. A cselekmény során vagy után a fantázia lehetővé teszi a tettes számára, hogy elszakadjon, disszociálódjon a konkrét szituációtól és a fantáziavilágba meneküljön a cselekmény nem kívánatos emlékképei elől,⁶⁹ ahogyan azt az abúzzsal telt gyermekkorában begyakorolta. A disszociáció az elkövető társadalomba való beilleszkedését, és a kettős életvezetés kialakulását is elősegíti.⁷⁰

Modellálás

A fantázia mint mentális gyakorlópad működik, amelyen a volt és a leendő élmények modellálhatók. Az elkövető kipróbálhat és szimulálhat különböző elkövetési scénáriókat, vagy tesztelheti a modus operandi részelemeit, hogy melyik segíti őt legvalószínűsít

⁶⁵ Meloy (2000) 9.

⁶⁶ Gee–Belofastov (2007) 57.

⁶⁷ Malmquist (2006) 223.

⁶⁸ Gee–Belofastov (2007) 68

⁶⁹ Gee–Belofastov (2007) 68.; Pokel (2000) 16.

⁷⁰ A disszociáció mechanizmusát mindannyian használjuk, például amikor különböző helyzetek különböző szerepeket kívánnak tőlünk. Az elkövetők azonban olyan módon alkalmazzák ezt, hogy a támadás és a mindennapok realitása eltávolodik egymástól. Tudatában vannak, hogy deviáns magatartásuk a társadalom által elfogadhatatlan, ezért az elsődlegesen választott viselkedést a beilleszkedés érdekében elnyomják, és környezetükben a begyakorolt személyiség-felszínnel jelennek meg. (Turvey, 1995)

nűbben a sikeres végrehajtásban. Ennek a funkciónak nagy szerepe van az általános támadási fantáziák specifikus támadási fantáziává alakulásában, valamint a végrehajtás után az újraélésben is az elkövető segítségére van. Utóbbi során bizonyos aspektusokat mentálisan gyakorolhat, és korrigálhatja az általa észlelt hibákat, ezáltal javíthatja a végrehajtási forgatókönyvet.⁷¹ Az újraélést gyakran kíséri – esetleg rituálisan megrendezett – maszturbáció. Ennek célja a cselekmény epizódjainak, érzelmi és fiziológiai aspektusainak, és a cselekmény során esetleg tapasztalt csúcsmélység újra megtapasztalása.⁷²

Fantáziától a cselekményig

Ugyan nagy a változatosság abban, hogy egy részletes forgatókönyvet alkot az elkövető, vagy csak képek, érzetek törnek be időnként a képzetáramlásába, számos esetben a szexuális emberölés a régóta fennálló, sokáig alakított fantázia kiélése a támadó részéről. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezek a fantáziák részletesen kimunkáltak, de az elmondható, hogy a kiélésben, azaz a cselekményben megmarad az eredeti, kezdeti vagy központi fantázia jellege.⁷³ Az is általános jelenségnek tekinthető, hogy az elkövetés ugyan csak a késői 20-as években éri el a csúcst, ⁷⁴ ám az agresszív, támadásra irányuló fantáziák előfutárai már az emberölés előtt 10-15 évvel megjelennek.⁷⁵

A cselekménnyel kapcsolatos fantáziák kezdetben csupán általánosak, majd fokozatosan, az eskaláció folyamatában válnak egyre specifikusabb támadási fantáziákká.⁷⁶ Bár az általános szexuális elemek a fantáziában újra felbukkannak majd, a nem specifikus támadási fantáziák az első támadás előtti szakaszra korlátozódnak.⁷⁷ Ez az eskalációs folyamat legtöbbször implicit, a legtöbb tettes nem képes legátolni a folyamatot. Más esetekben a tettes expliciten arra használja a fantáziát, hogy megtervezze a következő cselekményét.⁷⁸ Bármelyik esetről legyen is szó, fontos tényező az eskaláció folyamatában a tolerancia,⁷⁹ az a jelenség, hogy idővel a fantázia arousalt indukáló és fokozó kapacitása, illetve az általa elérhető élmény intenzitása csökken.⁸⁰ Emiatt ugyanazon élmény elérése egyre erőszakosabb és nyersebb képek beemelését igényli a fantáziálásba. Egy idő után azonban már az egyre deviánsabb anyag sem lesz elég kielégítő,⁸¹ és ekkor megnyílik az út a fantázia kiélése, azaz a cselekmény megvalósí-

⁷¹ Gee–Belofastov (2007) 63.

⁷² Ressler et al. (1992) 70.

⁷³ Turvey (1995)

⁷⁴ Purcell–Arrigo (2006) 27.

⁷⁵ Hickey (2005) 187.; Turvey (1995)

⁷⁶ Gee–Belofastov (2007) 56.

⁷⁷ Ward–Hudson (2000) 198.

⁷⁸ Purcell–Arrigo (2006) 7.

⁷⁹ A tolerancia kapcsán érdekes kérdés a deviáns szexuális fantázia addikcióként, folyamatfüggőségként való értékelése. A függőség tárgya itt egy úgynevezett csúcsmélység, amely csakis a megfelelő fantáziát használva érhető el. Egyes szerzők szerint a szexuális fantázia rendelkezik mindazon jellemzőkkel, melyek a többi addiktív folyamatot jellemzik, mégis korlátozott a gondolat alkalmazhatósága. (Gee–Belofastov, 2007, 54.)

⁸⁰ Gresswell–Hollin (1997) 144.; Ressler et al. (1992) 42.; Purcell–Arrigo (2006) 48.

⁸¹ Purcell–Arrigo (2006) 48.

tása felé.⁸² Fontos váltás a cselekményhez vezető folyamatban, amikor a fantáziákba a tettes elkezd bevonni valós személyeket vagy eseményeket, helyeket is, amelyekkel a mindennapi életében találkozik. Ha ez megtörténik, akkor az elkövető hamarosan fontolóra veszi, hogy a fantáziát a valóságban is végrehajtsa,⁸³ és a cselekmény ekkor már csak alkalom kérdése. A legtöbb szexuális emberölés ugyanis nem impulzív, hanem opportunista, azaz a cselekmény terve legalább impliciten készen állt.⁸⁴ De a megfelelő körülmények mellett szükséges egy olyan hangulati állapot is, amely utat nyit a szexuális emberölés számára.⁸⁵

Ennek megfelelően a cselekményt gyakran közvetlenül megelőzi valamilyen stresszes esemény, például nőikkel való konfliktus, családi konfliktus, pénzügyi stresszhelyzet, házassági problémák, gyermek születése, fizikai sérülés, jogi problémák, munka-problémák, haláleset.⁸⁶ Mindezek nyomán a cselekményt megelőző affektív állapotra a frusztráció, a hosztilitás, harag, agitáltság jellemző,⁸⁷ illetve depresszió, izoláció, kétségbeesés és reménytelenség, amely akár szuicid krízisig is fokozódhat. Ebben az állapotban a tettesek voltaképpen a fantáziában értéktelenné devalvált áldozat életének az árán élnek túl saját (nárcisztikus⁸⁸) krízisüket és állítják helyre önértékelésüket.⁸⁹

Az első támadás megtörténte megszakítja az általános és a nem specifikus támadási fantáziákat. A cselekmény után, a kezdeti poszt-offenzív periódusban a fantáziatevékenység általában mentes a szexuális tartalmaktól.⁹⁰ Ahogy az várható, ez a fázis többnyire együtt jár az elkövető szexuális levezetési lehetőségeinek beszűkülésével, akár az inkarceráció, akár a cselekmény miatt kialakuló kapcsolati problémák miatt. Ezenfelül számos elkövető igyekszik tudatosan gátolni a támadáspecifikus fantáziatemák megjelenését, akár mert ezeket a támadás okaként értékeli, vagy mert a tettest a negatív és szorongáskeltő következményekre emlékezteti.⁹¹ Azonban ha a tettes el is határozza, hogy tartózkodni kíván a további elkövetésektől, idővel mind az általános, mind a támadáspecifikus fantáziatemák újra és újra felbukkannak a legtöbb elkövető

⁸² Ressler et al. (1992) 42.

⁸³ Malmquist (2006) 349.

⁸⁴ „Tervem nem volt, csak úgy ott volt a fejemben, láttam magam olyan korúnak, ahogy figyeltem őket.” (kutatási alany 1.)

⁸⁵ Ressler et al. (1992) 48.

⁸⁶ Ressler et al. (1992) 45.

⁸⁷ Ressler et al. (1992) 48.

⁸⁸ A nárcizmusnak és nárcisztikus személyiségpatológiának számos fontos vonatkozása van a szexuálisan erőszakos magatartás, és különösen a szexuális emberölés szempontjából. A téma ugyanakkor annyira sokrétű, hogy megfelelő kifejtése messze meghaladja a tanulmány kereteit. Ezért rögzítve azt a nézetünket, hogy szexuális emberölés nincs nárcisztikus problematika nélkül, a két jelenség kapcsolatát egy másik tanulmányban tervezzük – kellő mélységben és részletességgel – kifejteni.

⁸⁹ Malmquist (2006) 349.; Coupe (2003) 62.

⁹⁰ Gee–Belofastov (2007) 61.

⁹¹ „Sokszor nem tudom, hogy mit teszek, de az a végeredmény, mint a fantáziában, oda meg csak úgy lehetett eljutni, ahogy a fantáziámban... és akkor beugranak a képek, elszőrnyülködök magamtól, képzeletben még hozzá is teszek... aztán igyekszem elfelejteni, nem gondolni rá, a munkába temetkezni... ott csak számolni kell, végiggondolom, kiköpöm a megoldást, de az ilyen érzelmi dolgokat sosem tudtam kezelni”. (kutatási alany 2.)

esetében. Egyes elkövetők azonban kimondottan a cselekmény újraélésére és az ehhez társuló maszturbációhoz használják a fantáziát.⁹²

A megvalósuló cselekmény jelentősen alakítja a további fantáziákat, és a következő cselekményt is.

Modellezhető a már elkövetett cselekmény során tapasztalt hibák korrekciója, az elkövető képzetben kísérletezhet azzal, hogy hogyan szüntethető meg a fantázia és a valóság eltérése.⁹³ A megfelelés azért nagyon fontos az elkövető számára, mert amíg a cselekmény során minden a fantáziának megfelelően történik, addig a támadó úgy érzi, hogy kontrollálja az eseményeket, amennyiben viszont a cselekmény nem hű a fantáziához, a támadó kompetenciaérzése meginog.⁹⁴ Az egyezés azonban sosem lehet tökéletes, és ezért a valóság sosem olyan kielégítő, mint a fantáziában tapasztalt csúcslélmény.⁹⁵

De nem csak a cselekmény terve javítható, minden cselekmény a fantázia alakítását is eredményezi.⁹⁶ Az újabb cselekmény elkövetését megelőző fázisban ismét előtérbe kerülnek és eszkalálódnak a támadásspecifikus fantáziák. A fókusz beszűkül a viselkedéses komponensre, amelynek során eltolódás következik be a testközeli viselkedések, és/vagy bizarrabb, erőszakosabb élmények felé.⁹⁷ Ez a folyamat cselekményről cselekményre halad, néhány elkövetőnél egészen addig a pontig, amíg a fantázia ugyanolyan súlyúvá válik, mint a külső világ.⁹⁸

Az újabb emberölés elkövetésének célja tehát a cselekmény egyre tökéletesebb végrehajtása.⁹⁹ Mivel azonban a tettes igen ritkán képes kiélni fantáziáját annak teljességében,¹⁰⁰ és mivel a fantázia és a viselkedés eszkalálódása folyamatos megerősítést igényel, így szükség lehet egy újabb kísérletre egy újabb, tökéletesebb cselekmény formájában, következésképpen az áldozatok és cselekmények sorozatosságára.¹⁰¹

Elemzés

A szexuális emberölés létrejöttében kulcsszerepe van a deviáns szexuális fantáziának, sőt egyes vélemények szerint a cselekmény maga egyenes következménye és kiterjesztése az elkövető fantáziavilágának. A fantáziaműködés két sajátosságának van kiemelt jelentősége az ilyen típusú elkövetőknél: az egyik a fantáziálás kiterjedtsége, a másik pedig, hogy a fantázia szerepei ugyan az elkövetőknél sem mások, mint a nem elkövetőknél, azonban ezeket a funkciókat elsődlegesen a deviáns, az erőszakra, hatalom-

⁹² Prentky–Knight (1991) 652.; Gee–Belofastov (2007) 56.

⁹³ Prentky–Lee (19989) 291.

⁹⁴ Turvey (1995)

⁹⁵ Prentky–Knight (1991) 654.

⁹⁶ Anderson (1994) 16.

⁹⁷ Gee–Belofastov (2007) 61.

⁹⁸ Anderson (1994) 13.

⁹⁹ Meloy (2000) 17.

¹⁰⁰ Keppel–Birnes (2003) 13.

¹⁰¹ Turvey (1995)

ra, kontrollra fókuszáló, ezeket a témákat a szexualitással összekapcsoló fantáziálással tölti be.

Ahogy láttuk, a patogenezis is ezen a két szálon fut. Egyrészt korai gyermekkorban a sokszor bántalmazással telt, tolerálhatatlan külső világ elől a gyermek a fantáziavilágába húzódik vissza, amely egyrészt mint megküzdési mechanizmus egyre inkább begyakorlódik, akár automatikussá is válik, másrészt a fantáziavilág egyre fokozódó elburjánzásához vezet. A fantáziák tartalma ekkor még nem feltétlenül szexuális, ám gyakori az erőszakos, agresszív tematika megjelenése már ebben a korai életszakaszban is. A következő fontos csomópont a kamaszkor, amikor a szexualitás középpontba kerül. A deviáns anyagok erotizálódnak, a rendszeres maszturbációval pedig egyre inkább megerősítődnek. Mivel a fantáziavilágban élő kamasz izolálódik, valamint a kapcsolatokról, párvalasztásról alkotott elképzelései is a deviáns fantáziáin alapulnak, képtelen lesz a vágyott szexuális partnert adekvátan megközelíteni. A kudarcélmények egyrészt az egyébként is meglévő narcisztikus sérüléseket és az ezzel járó haragot, bosszúvágyat tovább mélyítik, másrészt tovább terelik az adekvát erotikus kapcsolatok kialakításától a kudarcélményektől mentes fantáziavilág felé.¹⁰² A fantázia így egyre inkább a személyes kapcsolatok helyettesítőjévé, és egy biztonságot nyújtó privát világgá alakul, míg nem a realitásnál is fontosabbá válik.

A szexuális fantázia funkciói a szexuális emberölést elkövetők számára lényegében ugyanazok, mint a normál populációban a hőstettekről, a nagy teljesítményről, bosszúállásról, románcról szóló fantáziáknak. A tetteseknél azonban ezek a mindennapi életben egyrészt túl nagy súlyt szereznek, másrészt szexualizálódnak, harmadrészt deviáns tartalmakkal telítődnek, amelyek az erőszak, a másik feletti kontroll és hatalomgyakorlás, esetleg kimondottan az emberölés köré szerveződnek. Az így kialakult deviáns fantázia szerepeit és annak elkövetőknél jellemző specifikumait Gee és Belofastov¹⁰³ foglalta össze. Az egyik rendeltetése a szexuális arousal felkeltése, fenntartása és fokozása. Ez lényegében ugyanaz, mint a nem elkövető populáció esetében a szexuális fantáziálás, az elkövetőkre jellemző specifikum ebben az esetben a fantáziák deviáns és támadással kapcsolatos tartalma. A második funkció az érzelmi reguláció: a belsőingerszegény állapot, az unalom csökkentése, a már meglévő pozitív érzelmi állapot fenntartása, fokozása, és legfontosabbként az általános életviteli problémák által keltett stressz és diszfóriás érzelmi állapot csillapítása. Ennek fontosságát jelzi az, hogy a tettesek gyakran valamilyen stresszélmény, és jellemzően narcisztikus csapásként megélt esemény után követik el cselekményüket, mintegy saját krízisük megoldásként. A harmadik funkció a coping, specifikusan a kontroll érzésének megteremtése és a valóságtól való menekülés. A kontroll érzése a szexuális emberölést elkövetők egyik

¹⁰² Az 1. kutatási alany elmondja, hogy neki voltak korábban már fantáziái arról, hogy bántson embereket. Mindig úgy érezte, hogy ha megöli magát, akkor vesztesként kerül ki az életből. Leginkább egy középiskolás korú gyereket akart bántani. Látja a középiskolásokat, csevegnek, boldogok, azon jár az esze, hogy neki miért alakult másként az élete. „Most, ahogy látom a tévében is, kifordult a gyomrom, hogy mindenki milyen boldog”. Az a késztetés ébredt fel benne emiatt, hogy bántania kellene egy középiskolás korú fiatal. Hogy fiút vagy lányt, az mindegy, de inkább lányra gondolt.

¹⁰³ Gee–Belofastov (2007) 56.

legfőbb szükségleteként jelenik meg, és ehhez kétféleképpen használják fel a fantáziát: a fantázia tartalmának torzításával és a kielés legitimációjával, kiemelve itt az áldozat deperszonalizációját; valamint az észlelt valóság elemeinek manipulációjával, például amikor a támadásról szóló fantáziálás keveredik a valós történésekkel. A valóságtól való menekülés a gyermekkorban már begyakorolt disszociáció útján történik. Ez segíti az elkövetőket a kettős életvezetés kialakításában is, amelynek során a cselekmény valósága eltávolodik a mindennapok világától. Ez a mechanizmus a realitástól való elszakadást is eredményezheti. A negyedik, utolsó funkció a modellálás, különösen a cselekmény megtervezésénél válik fontossá, mert lehetővé teszi, hogy az elkövető a fantáziájában, mint egy mentális munkapadon szimulálja és tesztelje, majd korrigálja az elkövetési scénáriókat, vagy maszturbációval összekötve újraélje az eseményeket.

A cselekményhez vezető úton a kamaszkori deviáns szexuális fantáziák egyre inkább általános támadási fantáziákká alakulnak. Ezek a fantáziák nem feltétlenül részletesen kimunkáltak, nagy a változatosság abban, hogy egy részletes forgatókönyvet alkot az elkövető, vagy csak képek, érzetek törnek be időnként a képzetáramlásába. Ezzel párhuzamosan folyamatosan zajlik az eszkalálódás is, tehát a csúcseredmény eléréséhez egyre nyersebb és erőszakosabb tartalmak szükségesek, és kerülnek be ezáltal a fantáziatartalmak közé. Amikor már ez sem eléggé stimuláló vagy kielégítő a tettes számára, akkor megnyílik az út a fantázia kielésére, azaz a cselekmény megvalósítása felé. Egy nagyon fontos pont az első cselekményhez vezető folyamatban, amikor a tettes valós személyeket, helyeket von be a fantáziáiba. A fantázia modellálási funkciója segíti abban, hogy az általános támadási fantáziák specifikus támadási fantáziává alakuljanak. A potenciális áldozatot, vagy áldozatokat az elkövető a fantáziájában leértékeli, deperszonalizálja, ezzel legitimálva a cselekményt, ami szükséges ahhoz, hogy el tudja azt követni. Az észlelt valóság elemeinek manipulációja, a fantáziával való keveredése, a deviáns fantázia maszturbációval való rendszeres társulása szintén elősegíti a gátlások lazulását, majd megszűnését, a büntudat legyőzését, és ezáltal a cselekvésbe való áttemelést. Ezen a ponton a cselekmény csak alkalom és megfelelő lelkiállapot kérdése.

A cselekményt gyakran közvetlenül megelőzi valamilyen stresszes esemény, amelyet a tettes általában nácisztikus csapásként él meg, és ennek nyomán a cselekményt megelőző affektív állapotra a frusztráció, a hosztilitás, harag, agitáltság, illetve depresszió, izoláció, kétségbeesés és reménytelenség jellemző. Ez a lelkiállapot a szuicidium lehetőségét is magában hordozza, és a tettesek voltaképpen a fantáziában értéktelen né devalvált áldozat ellen elkövetett cselekmény árán élnek túl (nácisztikus) krízisüket és állítják helyre saját önértékelésüket. Az első cselekmény után a szexuális tartalmak a fantáziában élnek, egyrészt mert a levezetési lehetőségek az elkövető számára beszűkülnek, másrészt mert a cselekmény okaként értékelve ezeket a képeket, saját maga is gátolhatja a megjelenésüket. A szexuális fantáziálás és a deviáns tartalmak azonban idővel visszatérnek, és felmerül egy újabb, tökéletesebb cselekmény gondolata. A tökéletesség, azaz a fantázia és a valóság megfelelése azért nagyon fontos az elkövető számára, mert amíg a cselekmény során minden a fantáziának megfelelően történik, addig a támadó úgy érzi, hogy kontrollálja az eseményeket, amennyiben azonban a cse-

lekmény nem hű a fantáziához, a támadó kompetenciaérzése meginog. A tettes azonban igen ritkán képes kiélni fantáziáját annak teljességében, az egyezés sohasem lehet tökéletes. Másrészt a fantázia és a viselkedés eszkalálódása folyamatos megerősítést igényel, így ez is szükségessé teszi az újabb kísérletet.

Az újabb és tökéletesebb cselekmény céljából a fantáziában modellezhető a már elkövetett cselekmény során tapasztalt hibák korrekciója, a fantázia és a valóság eltérése, másrészt a fantáziák is alakíthatók. A visszaesést megelőző fázisban ismét előtérbe kerülnek és eszkalálódnak a támadásspecifikus fantáziák. A fókusz beszűkül a viselkedéses komponensre, amelynek során eltolódás következik be a testközeli viselkedések, és/vagy bizarrabb, erőszakosabb élmények felé. Az újabb emberölés elkövetésének célja tehát a cselekmény egyre tökéletesebb végrehajtása, ám a valóság sosem lehet olyan tökéletes kielégítő, mint a fantáziában tapasztalt csúcsmű.

Összegzés

A szexuális emberölés ugyan valóban ritka jelenség,¹⁰⁴ mégis indokolt mélyebb tanulmányozása, mivel egy-egy ilyen esemény a társadalom biztonságérzetét nagymértékben befolyásolja. A szexuális emberölés okainak felderítése, és a fantázia szexuális emberölést elkövető személyek életében és cselekményében betöltött szerepének kutatása elsősorban két rendészeti területhez köthető: az egyik a kriminalisztika és ezen belül a bűnügyi profilalkotás, a másik a büntetés-végrehajtás.¹⁰⁵ A bűnügyi profilalkotás során a pszichológiai, pszichiátriai, szociológiai ismeretek az ismeretlen tettes azonosításához és elfogásához nyújtanak segítséget.¹⁰⁶ Ezen a terepen a szexuális deviancia cselekményben való megjelenése a legapróbb részletekig tanulmányozható.

A fantázia általi meghatározottság felismerése fontos a nyomozás során, mivel az ilyen jellegű cselekmények internális meghatározottságúak, az elkövető deviáns szexualitásában gyökereznek, a visszaesési potenciál, tehát a impulzivitás és a sorozatosság kialakulásának esélye nagy.¹⁰⁷ Sőt, kimutatható, hogy minél erősebb a szexuális emberölés fantázia általi meghatározottsága, annál valószínűbb a sorozatosság kialakulása.¹⁰⁸ Keppel és Birnes¹⁰⁹ szerint ha egy emberölés esetében arra utaló jelek vannak a nyomozás során, hogy a tettes a fantáziáját valószínűleg meg a cselekménnyel, akkor fel kell merülnön az a lehetőség, hogy ez vélhetően nem az első cselekmény, amelyet a tettes elkövetett, és elfogás hiányában nem is az utolsó.

¹⁰⁴ Ruzsonyi (2016, 13.) tanulmánya szerint a magyar büntetés-végrehajtásban tartózkodó sorozatgyilkosok között egy olyan van, aki egyértelműen és nyíltan szexuális indíttatásból ölt, ugyanakkor utalva ismét Meloy (2000) meghatározására, és az esetek ismeretében, meg kell jegyeznünk, hogy ennél jóval nagyobb az aránya azoknak, akiknél nem explicit, egyértelmű formában ugyan, a szexuális elem mégis jelen volt a cselekményekben.

¹⁰⁵ Ruzsonyi (2016) 49.

¹⁰⁶ Lehoczki (2011) 63.

¹⁰⁷ Turvey (1995); Kocsis (2006) 80.; Meloy (2000) 8.

¹⁰⁸ Prentky et al. (1989) 890.; Godwin (2001) 86.

¹⁰⁹ Keppel–Birnes (2003) XXIII.

Ez nemcsak a sorozatosságra irányíthatja a nyomozók figyelmét, hanem a fokozott fantáziatévékenység mindennapi életben való megnyilvánulásainak ismeretében nyomokat is szolgáltatathat számukra. Minél nagyobb teret kap a fantázia az egyén életében, annál kevesebb figyelmet tud fordítani a külvilágra, fókusza egyre inkább a saját belső világára szűkül.¹¹⁰ Ennek különösen kamaszkorban nagyon jellegzetes megnyilvánulásai vannak (visszahúzóds, izolálódás, párkeresési kudarcok stb.), de megfigyelhetőek később is, különösen, ahogy a fantáziavilágban való elmerülés egyre fokozódik. Ehhez szervesen kapcsolódik a disszociáció és a kettős életvezetés kialakulása,¹¹¹ amely éppen annak rejtőzködő természete miatt kevésbé feltűnő, de mégis gyanút kelthet. Az éjszakai életmód, akár a kettős életvezetés részeként gyakran jellemzi az elkövetők életvitelét.¹¹² A gondolkodásban megfigyelhetőek a jellegzetes torzítások, a cselekmény legitimációjának érdekében, az észlelt valóság elemeinek megváltoztatása, a szexualitásban parafilák akár a konszenzuális kapcsolaton belül is,¹¹³ valamint a fokozott nárcisztikus sérülékenység.

A fantázia megvalósításának jelét a cselekményben továbbá úgynevezett kézjegy¹¹⁴ aspektusnak tekinthetjük, amelynek elemzése a profilalkotás egyik központi jelentőségű mozzanata. A kézjegy a cselekmény során végrehajtott viselkedések azon elemeit jelöli, amelyek a cselekmény sikeres kivitelezéséhez nem voltak feltétlenül szükségesek, azonban a tettes érzelmi kielégüléséhez igen.¹¹⁵ Ezért a kézjegy a tettes személyiségének lenyomata,¹¹⁶ olyan momentum, amely közvetlenül a motivációról beszél. A kézjegynek két aspektusa van. Az egyik az a sajátos magatartás, amely tehát nem szükséges a cselekmény kivitelezéséhez, csupán az elkövető személyes szükséglete volt azt végrehajtani, és amely aztán egyedi viselkedéses bizonyítékként jelenik meg. Ez a viselkedés az elképzelés szerint cselekményről cselekményre változatlan marad, azaz statikus, ám a gyakorlat ezt nem mindig igazolja. Ami azonban valóban nem változik, a kézjegy másik aspektusa: az a pszichológiai szükséglet vagy vágy, amely a kézjegy-magatartást életre hívja, és amelyet ez a magatartás a cselekmény során kielégít.¹¹⁷ Ez a szükséglet a személyiség legmélyebb rétegeiből származik, és a deviáns fantáziatartalmakban, valamint a fantáziák kiterjesztéseként és megvalósításaként létrejött cselekmény során is megjelenik. Az emberölési esetek nyomozásánál ezért különösen fontos a fantázia, az emögött rejlő szükségletek és a deviáns fantáziavilágból származó viselkedések összefüggéseinek megértése, mert ez elősegítheti a felderítést.¹¹⁸

¹¹⁰ Gee–Belofastov (2007) 55.

¹¹¹ Gee–Belofastov (2007) 56.

¹¹² Ressler et al. (1992) 47.

¹¹³ Gee–Belofastov (2007) 57.

¹¹⁴ A kézjegy először is elkülönítendő a modus operanditól, amely azokat a viselkedéseket jelöli, melyek a cselekmény végrehajtásához szükségesek, és cselekményről cselekményre alakulhat, tökéletesedhet a tapasztalatok tükrében. (Ressler–Burgess–Douglas, 1992, 19.)

¹¹⁵ Douglas–Burgess–Ressler et al. (2006) 21.

¹¹⁶ Tatár (2004)

¹¹⁷ Coup (2003)

¹¹⁸ Prentky et al. (1989) 891.

A deviáns szexuális fantázia szexuálisan erőszak magatartásban és különösen a szexuális emberölésekben betöltött szerepéről szóló ismereteket potenciálisan hasznosító másik terület a büntetés-végrehajtás.¹¹⁹ A büntetés-végrehajtáson belül zajlik a már elfogott és elítélt tettesek kezelése.¹²⁰ A szexuális elkövetők kezelésében a fantáziával való foglalkozásnak fontos szerepet kell szánni. Fontos felismerni azt, hogy a kiterjedt és deviáns szexuális fantázia milyen sérülésekből származik, hogy milyen funkciói vannak a tettes számára, és hogy a fantázia voltaképpen kísérlet a nárcisztikus sérülésekkel és a stresszel való megküzdésre.¹²¹ Ennek ellenére nem szabad szem elől téveszteni azt, hogy a tettes nem tehetetlen elszenvedője fantáziáinak, azok kiélése tudatos döntés eredménye – természetesen a pszichotikus állapotban elkövetett cselekményeket kivéve. A fantáziák jelenléte így nem mentesíti őt sem a büntetőjogi, sem a morális felelősség alól – amelynek szintén a terápia részét kell képeznie.

A zárt intézet ezen túl a másodlagos megelőzés helyszíne. A magas kockázatú fantáziavilág viselkedéses megnyilvánulásaira (például parafilák, állatokkal való kegyetlenkedés, szadisztikus fantáziák kiélése konszenzuális viszonyban) fordított figyelem és érzékenység javíthatja a jövőbeli erőszakos viselkedés bejósolásának, és a veszélyesség klinikai becslésének pontosságát. Fontos továbbá azon faktorok megismerése is, amelyek a fantáziálás viselkedéses kiélését facilitálják vagy éppen gátolják.¹²²

A büntetés-végrehajtás fontos terepe annak is, hogy a szexuálisan erőszakos magatartás hátterében álló tényezőkre, így a fantáziatevékenységre vonatkozóan is komplexebb és újabb ismeretanyagot gyűjtsünk, illetve ezekre alapozva egyre hatékonyabb kezelési, prevenció és nem utolsósorban kriminalisztikai eljárásokat dolgozzunk ki.¹²³

IRODALOMJEGYZÉK

- Anderson, Jeremy (1994): *Genesis of a serial killer: Fantasy's integral role in the creation of a monster*.
 Forrás: www.bahaistudies.net/asma/genesis_of_a_serial_killer.pdf (2016. 08. 27.)
- Bader, Michael J. (2003): *Arousal: The secret logic of sexual fantasies*. New York, St. Martin's Griffin.
- Buda Béla (1994): *Szexuális viselkedés*. Budapest, Animula.
- Burgess, Ann Wolbert – Hazelwood, Robert R. – Rokous, Frances E. – Hartman, Carol R. – Burgess, Allen G. (1988): Serial rapists and their victims: reenactment and repetition. *Annals of the New York Academy of Sciences*, No. 528. 277–295.
- Coupe, James J. (2003): *A clinical approach to deductive behavioral profiling (Dissertation)*. USA, Widener University.
- Dietz, Karl – Hesse, Peter Gustav (1975): *Szexológia*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Douglas, John E. – Burgess, Ann Wolbert – Ressler, Robert K. (2006): *Crime classification manual*. San Fransisco, Jossey Bass.

¹¹⁹ Gee et al. (2003) 63.; Ruzsonyi (2016) 49.

¹²⁰ Gee et al. (2003) 63.

¹²¹ Raskin–Novacek (1991) 497.

¹²² Prentky et al. (1989) 890.

¹²³ Ruzsonyi (2016) 13.

- Gee, Dion – Belofastov, Aleksandra (2007): Profiling sexual fantasy: Fantasy in sexual offending and the implications for criminal profiling. In Kocsis, Richard N. (ed.): *Criminal profiling: International theory and research*. Totowa, Humana Press.
- Gee, Dion – Ward, Tony – Eccleston, Lynne (2003): The function of sexual fantasies for sexual offenders: A preliminary model. *Behaviour Change*, Vol. 20. No. 1. 44–60.
- Godwin, Grover Maurice (2001): *Criminal psychology and forensic technology: A collaborative approach to effective profiling*. Boca Raton.
- Gresswell, David M. – Hollin, Clive R. (1997): Addictions in multiple murder: A behavioural perspective. In Hodge, J. E. – McMurrin, M. – Hollin, C. R.: *Addicted to crime*. England, John Wiley & Sons.
- Hickey, Eric W. (2005): *Sex crimes and paraphilia*. Upper Saddle River, NJ, Prentice-Hall.
- Holmes, Stephen T. – Holmes, Ronald M. (2009): *Sex crimes: Patterns and behavior*. Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
- Keppel, Robert D. – Birnes, William J. (2003): *The psychology of serial killer investigations*. San Diego, CA, Academic Press, Elsevier.
- Klinger, Eric (1971): *Structure and functions of fantasy*. New York, John Wiley & Sons Inc.
- Kocsis, Richard N. (2006): *Criminal profiling: Principles and practice*. Totowa, New Jersey, Humana Press.
- Lazarus, Richard S. – Folkman, Susan (1984): *Stress, appraisal, and coping*. New York, Springer Publishing.
- Lehoczki Ágnes (2011): Irányzatok a bűnügyi profilalkotásban. *Belügyi Szemle*, 59. évf. 6. sz. 62–81.
- Malmquist, Carl P. (2006): *Homicide: A psychiatric perspective*. Arlington, USA, American Psychiatric Publishing, Inc.
- McKibben, André – Proulx, Jean – Lusignan, Richard (1994): Relationships between conflict, affect and deviant sexual behaviours in rapists and pedophiles. *Behaviour Research and Therapy*, Vol. 32. No. 5. 571–575.
- Meloy, J. Reid (2000): The nature and dynamics of sexual homicide: An integrative review. *Aggression and Violent Behaviour*, Vol. 5. No. 1. 1–22.
- Pokel, Cindy A. (2000): *A critical analysis of research related to the criminal mind of serial killers* (Research paper). Wisconsin, USA, University of Wisconsin-Stout.
- Prentky, Robert Alan – Knight, Raymond A. (1991): Identifying critical dimensions for discriminating among rapists. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 59. No. 5. 643–661.
- Prentky, Robert Alan – Burgess, Ann Wolbert – Rokous, Frances – Lee, Austin – Hartman, Carol – Ressler, Robert – Douglas, John E. (1989): The presumptive role of fantasy in serial sexual homicide. *American Journal of Psychiatry*, Vol. 146. No. 7. 887–891.
- Protter, Barry – Travin, Sheldon (1987): Sexual fantasies in the treatment of paraphiliac disorders: A bimodal approach. *Psychiatric Quarterly*, Vol. 58. No. 4. 279–297.
- Proulx, Jean – McKibben, André – Lusignan, Richard (1996): Relationships between affective components and sexual behaviours in sexual aggressors. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, Vol. 8. No. 4. 279–289.
- Purcell, Catherine E. – Arrigo, Bruce A. (2006): *The psychology of lust murder – Paraphilia, sexual killing, and serial homicide*. UK, Elsevier.
- Raskin, Robert – Novacek, Jill (1991): Narcissism and the use of fantasy. *Journal of Clinical Psychology*, Vol. 47. No. 4. 490–499.
- Ressler, Robert K. – Burgess, Ann Wolbert – Douglas, John E. (1992): *Sexual homicide: Patterns and motives*. New York, USA, The Free Press.
- Ruzsonyi Péter (2016): „Életre ítelve” – sorozatgyilkosok a rácson innen 1. rész. *Börtönügyi Szemle*, 35. évf. 2. sz. 5–26.
- Ruzsonyi Péter (2016): Sorozatgyilkosok a rácson túl: “Bestiális emberek – emberi bestiák” 1. rész. *Börtönügyi Szemle*, 35. évf. 1. sz. 2–22.
- Singer, Jerome L. (1975): *Daydreaming and fantasy*. New York, USA, Routledge.
- Tringer László. (2011): *A pszichiátria tankönyve*. Budapest, Semmelweis Kiadó.

Turvey, Brent E. (1995): *Impressions of a man: An objective forensic guideline to profiling violent serial sex offenders*. Forrás: Knowledge Solutions: www.corpus-delicti.com/impress.html (2016. 08. 30.)
Ward, Tony – Hudson, Stephen M. (2000): Sexual offenders' implicit planning: A conceptual model. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, Vol. 12. No. 3. 189–202.

ABSTRACT

The Role of Fantasy in Sexual Homicide

LEHOCZKI Ágnes

Sexual homicide is an extreme and very rare form of violence. These crimes are often direct extensions and results of the fantasy of the offender. In our study we investigate the role of fantasy in the life and crime(s) of perpetrators of sexual homicide. We study the development and functions of deviant sexual fantasy and the path leading from fantasy to action. Finally, we reflect on the possible usability of this knowledge in criminal profiling and in prisons.

Keywords: *homicide, fantasy, sexual homicide, psychology, criminal profiling, prison*